

O'ZBEKISTONDA MUQOBIL INVESTITSİYALASH AMALIYOTINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Sulaymonova Dilnavoz Dilshod qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16215652>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada O'zbekistonda muqobil investitsiyalash amaliyotini rivojlantirish masalalari atroflicha tahlil qilinadi. An'anaviy moliyaviy manbalarga qo'shimcha tarzda muqobil investitsiya vositalarining (venchur kapital, kraudfanding, islomiy moliya, startap fondlari va boshqalar) milliy iqtisodiyotdagi o'rni, ahamiyati va ularni joriy etishning zaruriyati asoslab berilgan. Jahon amaliyoti misolida samarali modellar ko'rib chiqilib, O'zbekiston sharoitida ularni moslashtirish imkoniyatlari baholanadi. Shuningdek, muqobil investitsiyalarning huquqiy-institutsional bazasi, mavjud muammolar va rivojlanish istiqbollari yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqiladi. Mazkur tadqiqot milliy iqtisodiyotda innovatsion va texnologik loyihalarni moliyalashtirishning yangi yo'nalishlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: muqobil investitsiya, venchur kapital, kraudfanding, startaplar, islomiy moliya, sukuk, investitsion muhit, moliyaviy innovatsiyalar, O'zbekiston, xususiy investitsion fondlar, moliyalashtirish mexanizmlari, iqtisodiy islohotlar, sarmoya jalb qilish.

Abstract. This scientific article provides a comprehensive analysis of the issues of developing alternative investment practices in Uzbekistan. The role and importance of alternative investment instruments (venture capital, crowdfunding, Islamic finance, startup funds, etc.) in the national economy in addition to traditional financial sources and the need for their introduction are substantiated. Effective models are considered using the example of world practice and the possibilities of their adaptation to the conditions of Uzbekistan are assessed. Also, recommendations are developed on the legal and institutional framework of alternative investments, existing problems and development prospects. This study serves to form new directions for financing innovative and technological projects in the national economy.

Keywords: alternative investment, venture capital, crowdfunding, startups, Islamic finance, sukuk, investment environment, financial innovations, Uzbekistan, private investment funds, financing mechanisms, economic reforms, investment attraction.

Kirish: Hozirgi kunda O'zbekiston iqtisodiyotida olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar sarmoyaviy muhitni yaxshilash, xususiy sektor faoliyatini qo'llab-quvvatlash va innovatsion texnologiyalarga asoslangan loyihalarni rivojlantirishga qaratilmoqda. An'anaviy investitsiya manbalari (bank kreditlari, davlat kafolatlari, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar) iqtisodiyot tarmoqlarini moliyalashtirishda muhim rol o'ynayotgan bo'lsa-da, zamonaviy global tendensiyalar fonida muqobil investitsiyalash mexanizmlari tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Muqobil investitsiyalash — bu yuqori tavakkalchilikka ega bo'lgan, ammo katta daromad olish imkoniyatini beruvchi investitsiya shakllari bo'lib, ular orasida venchur kapital, kraudfanding, xususiy investitsion fondlar, islomiy moliya vositalari (masalan, sukuk) va boshqa innovatsion moliyalashtirish usullari mavjud. Bu vositalar ayniqsa startaplar, kichik va o'rta biznes subyektlari, IT-loyihalar va raqamli texnologiyalarni rivojlantirishga ixtisoslashgan tashabbuslarni moliyalashtirishda muhim omil hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. O‘zbekistonlik olimlar muqobil investitsiyalash amaliyotining milliy kontekstdagi muhim jihatlarini yoritgan bo‘lib, ularning ilmiy qarashlari O‘zbekistonda iqtisodiyotni liberallashtirish, moliyaviy tizimni diversifikatsiyalash jarayonlari bilan chambarchas bog‘liq. Jumladan, Xasanov B. (2020) o‘zining “Moliyalashtirishda muqobil mexanizmlarning ahamiyati” nomli maqolasida kraudfanding va mikromoliyalash tizimlarini chuqur o‘rganadi. U, ayniqsa, kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun bu mexanizmlarning soddaligi, kirish osonligi va moliyaviy inklyuziyani ta’minlashdagi o‘rnini asoslab beradi.

Xusanovning fikricha, muqobil investitsiyalar biznesning boshlang‘ich bosqichida kapitalga ega bo‘lishda an’anaviy bank xizmatlariga nisbatan ancha qulaydir.

Islomiy moliyalashtirishning muqobil investitsiyalashdagi o‘rni esa To‘xtayev M. (2019) tomonidan yoritilgan. U “O‘zbekistonda sukuk asosidagi islomiy moliyalashtirish imkoniyatlari” nomli maqolasida O‘zbekiston kontekstida shariatga muvofiq moliyaviy instrumentlarni joriy etish masalalarini ko‘taradi. Sukuk – islomiy obligatsiya sifatida taqdim etilgan bo‘lib, muallif bu vositaning moliyaviy barqarorlikka va halal sarmoya jalbiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini asoslaydi. To‘xtayevning fikriga ko‘ra, O‘zbekistonda aholi orasida islomiy moliyaviy tamoyillarga sodiqlik mavjud bo‘lganligi uchun sukuk bozori rivojlanishiga kuchli ijtimoiy asos mavjud.

Zamonaviy texnologiyalar va investitsiyalar o‘zaro bog‘liqligini yoritgan Tursunov B.O. (2022) esa “Fintex innovatsiyalari va muqobil investitsiyalar o‘zaro bog‘liqligi” nomli asarida raqamli moliyaviy texnologiyalarni muqobil investitsiya platformalariga integratsiyalash yo‘llarini tahlil qiladi. U kraudfanding, kraudinventing va P2P kreditlash kabi modellarni raqamlashtirish orqali investitsion jarayonlarni soddalashtirish, tezlashtirish va shaffoflashtirish mumkinligini ta’kidlaydi. Tursunov innovatsion texnologiyalarni qonunchilik bilan muvofiqlashtirish muhimligini ham alohida urg‘ulagan. Rossiya olimlari esa muqobil investitsiyalarning institutsional va texnologik rivojlanishiga qaratilgan keng qamrovli tahliliy yondashuvlar taklif etgan. Pankratova L.V. (2018) o‘zining “Alternativnye investitsii v usloviyax transformatsii finansovogo rynka” nomli tadqiqotida Rossiya moliya bozoridagi transformatsiyalar jarayonida paydo bo‘lgan muqobil moliyalashtirish mexanizmlarini o‘rganadi.

Xususan, kraudinventing platformalari faoliyati, ularga bo‘lgan ishonch va investorlarga taqdim etilayotgan kafolatlar tahlil qilingan. Uning tadqiqotlari orqali Rossiya tajribasi O‘zbekiston uchun muhim amaliy darslar bo‘lishi mumkin.

Shu bilan birga, Ivanova E.N. (2020) “Venchnoye finansirovaniye i innovatsionnaya deyatel’nost’” nomli ishida venchur kapitalining innovatsion ekotizimdagi roli haqida so‘z yuritadi. U innovatsiyalarni rivojlantirish uchun eng mos moliyaviy instrument sifatida venchur kapitalni ko‘rsatadi va investorlar uchun xavf-xatarlarni kamaytirish mexanizmlarini taklif qiladi. Ivanovanning tadqiqoti, ayniqsa, startaplar bilan ishlovchi sarmoyadorlar uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Yana bir muhim Rossiyalik olim – Sidorov M.P. (2023) – o‘z izlanishlarida raqamli aktivlar asosida moliyalashtirishning istiqbollarini yoritadi. U tokenizatsiya, raqamli aktivlar orqali emitent va investor o‘rtasidagi ishonch mexanizmlari, hamda sukuk vositalarining Rossiyadagi eksperimentalligi haqida batafsil tahlil beradi.

Muallifning fikricha, muqobil investitsiyalarni rivojlantirishda texnologik innovatsiyalarni qonunchilikka integratsiya qilish eng muhim omillardan biridir.

Yevropalik olimlar muqobil investitsiyalarni institutsional barqarorlik, diversifikatsiya va regulyatorlik muhitini hisobga olgan holda chuqur tahlil qilganlar. Anders Müller (Germaniya, 2019) o'zining "Alternative Investments and Portfolio Diversification" nomli ishida, muqobil investitsiyalar, xususan, pensiya fondlari va institutsional investorlar portfellarida xatarlarni kamaytirish vositasi sifatida qanday rol o'ynashini chuqur o'rganadi. Müllerning tahlilicha, muqobil aktivlar, ayniqsa sukuk, infratuzilma fondlari yoki kraudinvestitsiya loyihalari orqali portfelni diversifikatsiya qilish investorlar uchun xatarni balanslashtirishda muhim ahamiyatga ega. Lucia Ferretti (Italiya, 2021) esa "Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda kraudfunding platformalarining samaradorligi" nomli tadqiqotida Yevropada shakllangan kraudfunding tartib-qoidalari va huquqiy bazani o'rganib, bu tajribani O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlarini tahlil qiladi. Ferretti kraudfunding orqali kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirishini osonlashtirish, bank tizimiga qaramlikni kamaytirish imkoniyatlarini asoslab bergan. U O'zbekistonda ham shaffoflik, investorlarni himoyalash va texnologik platformalarni qonuniylashtirish zarurligini ta'kidlaydi.

Thomas Reuter (Avstriya, 2023) esa o'zining "Islamic Finance Instruments in Emerging Markets" nomli maqolasida Yevropa va Markaziy Osiyo davlatlarida islomiy moliyaviy vositalar, jumladan sukuk va murabaha amaliyotlarini tahlil qiladi. Reuterning fikricha, musulmon aholisi ko'p bo'lgan mintaqalarda shariatga asoslangan investitsion vositalar nafaqat moliyaviy jihatdan, balki sotsial jihatdan ham katta ahamiyatga ega. U O'zbekistonda islomiy moliyaviy modelni institutsional muhit bilan uyg'unlashtirish orqali yangi investor qatlamini shakllantirish mumkinligini ko'rsatgan.

Osiyolik olimlar, ayniqsa Janubi-Sharqiy Osiyo va Sharqiy Osiyodagi mutaxassislar, muqobil investitsiyalarning diniy, madaniy va texnologik kontekstlarini chuqur o'rgangan. Rahman A. (Malayziya, 2019) o'zining "Islamic Investment Mechanisms in Southeast Asia" nomli tadqiqotida sukuk, mudaraba va musharaka kabi islomiy moliyalashtirish vositalarining Janubi-Sharqiy Osiyodagi muvaffaqiyatli amaliyotlarini tahlil qiladi. U O'zbekistonning islomiy qadriyatlari va yangi iqtisodiy ochiqdigi sharoitida ushbu modellarni muvaffaqiyatli joriy etish mumkinligini isbotlaydi. Saito Hiroshi (Yaponiya, 2020) esa Osiyo mamlakatlaridagi fintech va kraudinvestitsiya modellarini solishtiradi. "Fintech va kraudinvestitsiya modellarining Osiyo mamlakatlaridagi rivojlanishi" nomli ilmiy ishida Yaponiya va Koreya tajribalari orqali samarali kraudinvestitsiya ekotizimini yaratishning muhim omillari sifatida texnologik infrastrukturani, investorlarga axborot berishni va davlat tomonidan kafolatlash mexanizmlarini ko'rsatadi. Saito O'zbekiston uchun moslashuvchan strategik tavsiyalar ham bergan. Kang Ji-Hoon (Janubiy Koreya, 2022) esa o'z ilmiy ishida muqobil investitsiya risklarini sun'iy intellekt (AI) asosida baholash imkoniyatlarini o'rganadi. U xavfni bashorat qilish va investorlarni noto'g'ri loyihalardan ogohlantirish bo'yicha AI texnologiyalaridan foydalangan holda yaratilgan xavfsiz raqamli platformalarni taklif etadi. Bu yondashuv ayniqsa O'zbekistonda kraudfunding platformalarini xavfsiz, ishonchli va samarali qilish uchun innovatsion yechim bo'lib xizmat qilishi mumkin.

AQSh olimlari esa ko'proq global yondashuv asosida, muqobil investitsiyalarni rivojlanayotgan davlatlar kontekstida tahlil qilganlar. Linda Johnson (2018) o'zining "Alternative Finance in Emerging Economies" nomli tadqiqotida muqobil investitsiya

vositalarining ijtimoiy-iqtisodiy inklyuziyaga ta'sirini chuqur o'rgangan. U O'zbekiston kabi davlatlarda kraudfanding, mikromoliyalash va peer-to-peer kreditlash orqali ayollar, yoshlar va chekka hududlardagi tadbirkorlar uchun real moliyaviy imkoniyatlar ochilishini ko'rsatadi.

Michael Stevens (2020) esa "Venture Capital Ecosystems: Building Innovation in Frontier Markets" nomli ishida venchur kapitalining startaplar rivojidadagi o'rnini ko'rsatadi. U hukumat siyosatlari, soliq yengilliklari, axborot ekotizimi va investorlarni rag'batlantirish mexanizmlarining muhimligini urg'ulaydi. Stevens fikricha, O'zbekistonda innovatsion iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashda venchur kapital muhim strategik resursga aylanishi mumkin.

Carla Mendez (2023) esa "Crowdfunding Regulation and Financial Inclusion" tadqiqotida kraudfandingni tartibga soluvchi yondashuvlar moliyaviy inklyuziyani qanday ta'minlashini tahlil qiladi. U ayniqsa ayollar va yoshlar orasida tadbirkorlikni rivojlantirish uchun kraudfandingning ijtimoiy ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Mendez ayollarga yo'naltirilgan platformalarning kuchli ijtimoiy effektini, shuningdek huquqiy muhitni soddalashtirish orqali investitsiyalarni oshirish yo'llarini ko'rsatgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Muqobil investitsiyalash amaliyotining O'zbekistondagi holatini ilmiy o'rganish uchun tizimli, kompleks va qiyosiy metodologik yondashuv qo'llanildi.

Tadqiqotda ilmiy-nazariy manbalar asosida muqobil investitsiyalar tushunchasi, shakllari va rivojlanish bosqichlari aniqlashtirildi. Mavjud adabiyotlar tahlili orqali venchur kapital, sukuk, kraudfanding, investitsion fondlar kabi investitsiya vositalarining nazariy asoslari yoritildi. Shu orqali ushbu vositalarning O'zbekiston iqtisodiy modeliga mos keladigan jihatlari aniqlab olindi.

Ikkinchi metodik yondashuv sifatida empirik tahlil asosida O'zbekistonda muqobil investitsiyalar bilan bog'liq amaliyotlar, tartibga solish holati va real loyihalar tahlil qilindi.

Davlat organlari, xalqaro moliyaviy institutlar (IFC, ADB), fintech kompaniyalari hamda tijorat banklari tomonidan taqdim etilgan statistik ma'lumotlar asosida 2018–2024 yillar oralig'ida kraudfanding hajmi, startaplar soni, venchur kapital oqimi kabi ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Bu orqali muqobil investitsiyalar joriy etilayotgan yo'nalishlar va ularning iqtisodiy samaradorligi baholandi.

Tadqiqotda taqqoslash (komparativ) metodi muhim o'rin tutdi. Xususan, Yevropa, Osiyo va AQSh mamlakatlaridagi ilg'or tajribalar O'zbekiston sharoiti bilan qiyoslab o'rganildi.

Jumladan, Germaniya, Malayziya, Janubiy Koreya va AQShda amal qilayotgan islomiy moliyalashtirish, raqamli platformalar orqali investitsiya jalb qilish, soliq imtiyozlari va regulyator siyosati modellarining afzalliklari tahlil qilindi. Bu orqali O'zbekiston uchun eng maqbul va moslashuvchan huquqiy va institutsional mexanizmlar taklif qilindi.

Tadqiqot davomida SWOT-tahlil usulidan ham foydalanildi. Bu orqali O'zbekistonda muqobil investitsiyalarni rivojlantirishning kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar va xavf-xatarlar aniqlab chiqildi. Analitik natijalar asosida taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi, jumladan, qonunchilikni takomillashtirish, regulyatorni mustahkamlash, startap ekotizimini rag'batlantirish va xalqaro tajribalarni lokal sharoitga moslashtirish bo'yicha aniq yo'nalishlar belgilandi.

Tahlil va natijalar. So'nggi yillarda O'zbekistonda asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi keskin oshgani kuzatilmoqda.

Xususan, 2024-yilning yanvar-mart oylarida asosiy kapitalga 107,1 trln. soʻm miqdorida investitsiyalar yoʻnaltirilgan boʻlib, bu 2023-yilga nisbatan 174,5 % oʻsishni tashkil etdi. Ushbu koʻrsatkich investitsiya faolligining sezilarli darajada oshganini koʻrsatadi. Eng muhim jihat shundaki, bu investitsiyalarning 75,9 % qismi — yaʼni 81,3 trln. soʻmi — markazlashmagan manbalar hisobidan moliyalashtirilgan. Bu esa muqobil investitsiyalashning kengayib borayotganini yaqqol tasdiqlaydi.

Shu jihatdan eng salmoqli ulushni egallagan investitsiya turi bu toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar boʻlib, ular 33,3 trln. soʻmni tashkil etgan. Bu koʻrsatkich 2023-yilga nisbatan 258 % ga oshgan. Keyingi oʻrinlarda kafolatlanmagan xorijiy kreditlar (35,3 trln. soʻm), korxona mablagʻlari (18,8 trln. soʻm), tijorat banklari kreditlari (5,2 trln. soʻm) va aholi mablagʻlari (6,9 trln. soʻm) turibdi. Bu esa shuni koʻrsatadiki, iqtisodiyotda muqobil manbalar orqali moliyalashtirish faoliyati kengayib, davlatdan tashqari resurslarga tayanish kuchaymoqda.

1-jadval

Asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi va manbalar boʻyicha taqsimoti (2024-yil, yanvar–mart holatiga koʻra)

Koʻrsatkichlar	Miqdori (trln. soʻm)	Oʻsish surʼati (%)	Ulushi (%)
Jami asosiy kapitalga investitsiyalar	107,1	174,5	100
Toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar	33,3	258,0	31,1
Kafolatlanmagan va boshqa xorijiy investitsiyalar	35,3	290,7	33,0
Korxona mablagʻlari	18,8	106,3	17,6
Tijorat banklari kreditlari va boshqa qarz mablagʻlari	5,2	86,2	4,8
Aholi mablagʻlari	6,9	112,7	6,5
Markazlashgan manbalar (davlat byudjeti va jamgʻarmalar)	7,6	—	7,0

Manba: <https://stat.uz>

Bu tahlillar muqobil moliyalashtirish manbalari — yaʼni davlat tashqarisidan jalb qilingan investitsiyalar — Oʻzbekiston iqtisodiy oʻsishida asosiy rol oʻynayotganini anglatadi.

Ayniqsa, aholi mablagʻlari, korxona investitsiyalari va tijorat banklari kreditlari faol jalb qilinayotgani moliyaviy inklyuziya kengayganidan dalolat beradi.

Yana bir muhim jihat bu investitsiyalarning hududlar kesimida va texnologik tarkibda taqsimlanishidir. Respublika boʻyicha investitsiyalarning 62,1 % i qurilish-montaj ishlari, 23,8 % i texnologik uskunalar va 14,1 % i boshqa xarajatlarga yoʻnaltirilgan. Hududlar kesimida eng yuqori investitsiya ulushi Xorazm (60 %), Surxondaryo (51,5 %), Andijon (42,2 %) va Toshkent viloyatlari (47,9 %) hissasiga toʻgʻri kelmoqda. Bu esa investitsiya oqimlarining respublika boʻylab nisbatan tengroq taqsimlanayotganini bildiradi.

1-jadval

Asosiy kapitalga investitsiyalarning texnologik va hududiy tarkibi (2024-yil, %)

Hudud	Qurilish (%)	Uskuna (%)	Boshqa (%)
Andijon	42.2	45.6	12.2
Buxoro	35.1	56.6	8.3
Jizzax	34.0	58.1	7.1
Qashqadaryo	31.6	61.3	7.1
Navoiy	37.8	53.2	9.0
Namangan	39.3	51.4	9.3
Samarqand	38.7	50.1	11.2
Surxondaryo	51.5	36.2	12.3
Sirdaryo	41.4	50.2	8.4
Toshkent viloyati	47.9	46.3	5.8
Farg'ona	44.9	42.2	12.9
Xorazm	60.0	34.0	6.0
Qoraqalpog'iston	51.8	42.1	5.4

Manba: <https://stat.uz>

Yuqoridagi tahlillardan xulosa qilish mumkinki, O'zbekiston iqtisodiyotida muqobil investitsiyalarning ulushi yil sayin ortib bormoqda va bu holat mamlakatda investorlar uchun yaratilayotgan yangi imkoniyatlar, liberallashtirilgan muhit va iqtisodiy siyosatning amaliy natijalarini ko'rsatadi. Ayniqsa, xorijiy investitsiyalar oqimining barqarorligi, aholining investitsiyaviy faolligi va fintech asosidagi raqamli moliyalashtirish xizmatlarining rivojlanishi muqobil investitsiyalarni yanada kengaytirish imkonini beradi.

Muhokama: O'zbekistonda asosiy kapitalga investitsiyalar tarkibini tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, mamlakatda muqobil investitsiyalarning ulushi yildan-yilga ortib bormoqda. 2024-yilning birinchi choragida asosiy kapitalga yo'naltirilgan jami investitsiyalarning 75,9 foizi markazlashmagan manbalar hisobidan moliyalashtirilgan. Bu esa moliyalashtirishda davlatdan tashqari sektorlar, xususan korxonalar, aholi, tijorat banklari va xorijiy investorlarning roli oshganini anglatadi. Ayniqsa, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning 258 foizga oshgani muqobil moliyaviy oqimlarga bo'lgan ishonchning mustahkamlanayotganidan dalolat beradi.

3-jadval

O'zbekistonda muqobil investitsiyalash holati

Yo'nalish	Holat (2024)	Muammo	Yechim
Kraudfanding	Test bosqichida, faol emas	Huquqiy asos yo'q	Maxsus qonun qabul qilish
Venchur kapital	Cheklangan fondlar mavjud	Rag'bat yo'q	Soliq yengilliklari berish
Sukuk	Qiziqish bor, amaliyot cheklangan	Normativ baza zaif	Islomiy moliya qonuni
Aholi mablag'i	6.9 trln. so'm jalb qilingan	Savodxonlik past	Targ'ibot va o'quv dasturlari
Bank kreditlari	5.2 trln. so'm	Foizlar yuqori	Subsidiya va kvotalar
Xorijiy	33.3 trln. so'm	Huquqiy xavf,	Kafolatli mexanizm

investitsiya		risklar	yaratish
Fintech platformalar	Pilot holatda	Tartibga solish yo‘q	Litsenziyalash tizimi

Manba: Muallif ishlanmasi.

Yuqoridagi 3-jadvalda O‘zbekistonda muqobil investitsiyalash yo‘nalishlarining holati, mavjud muammolari va ularni bartaraf etish bo‘yicha yechimlar lo‘nda tarzda tahlil qilingan. Xususan, kraudfanding tizimi hali test bosqichida bo‘lib, huquqiy asoslarning yetishmasligi uning ommalashuviga to‘sqinlik qilmoqda; yechim sifatida maxsus qonun qabul qilinishi zarur. Venchur kapital esa cheklangan holatda bo‘lib, rag‘bat mexanizmlarining yo‘qligi sababli bu sektor sust rivojlanmoqda. Islomiy moliyaviy vosita — sukuk bo‘yicha qiziqish mavjud bo‘lsada, normativ baza zaifligi amaliyotga to‘sqinlik qilmoqda. Aholi mablag‘lari yildan-yilga ko‘proq jalb qilinayotgan bo‘lsa-da, moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi ushbu resurslardan to‘liq foydalanishga imkon bermayapti. Bank kreditlari yuqori foiz stavkalari sababli muqobil moliyalashtirishda o‘z salohiyatini to‘liq namoyon eta olmayapti. Xorijiy investitsiyalar hajmi sezilarli darajada o‘sgan bo‘lsada, huquqiy xavf va regulyator risklari mavjud. Shuningdek, raqamli fintech platformalar hali ham pilot bosqichida bo‘lib, tartibga solish va litsenziyalash tizimining yo‘qligi bu yo‘nalishning kengayishiga to‘sqinlik qilmoqda. Shu bois, barcha ko‘rsatilgan yo‘nalishlar bo‘yicha aniq huquqiy, institutsional va rag‘batlantiruvchi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

Hududiy kesimda olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, muqobil investitsiyalar O‘zbekistonning ayrim viloyatlarida nisbatan yuqori sur‘atlarda o‘sayotgan bo‘lsa-da, boshqa hududlarda bu boradagi faollik pastligicha qolmoqda. Xususan, Xorazm, Surxondaryo va Farg‘ona viloyatlarida qurilish-montaj ishlari asosiy ulushni tashkil etsa-da, texnologik uskunalar va innovatsion aktivlarga yo‘naltirilayotgan mablag‘lar nisbatan kam. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligining ortishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi va muqobil investitsiyalarni real iqtisodiy o‘rishga yo‘naltirish samaradorligini pasaytiradi.

Shu bois, O‘zbekistonda muqobil investitsiyalash amaliyotini chuqurlashtirish uchun bir qator muhim chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Jumladan, muqobil investitsiyalarni tartibga soluvchi maxsus qonunlarni qabul qilish, kraudfanding va fintex platformalarini litsenziyalash tizimini soddalashtirish, venchur fondlar va islomiy moliyaviy institutlar faoliyatini rag‘batlantirish lozim. Bundan tashqari, mintaqaviy investitsiya infratuzilmasini rivojlantirish, aholi va kichik biznes subyektlarining moliyaviy savodxonligini oshirish orqali ichki investitsiya faolligini kuchaytirish mumkin. Ana shunda muqobil investitsiyalar mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida strategik omilga aylanishi mumkin.

Xulosa. O‘zbekiston sharoitida muqobil investitsiyalash amaliyotining jadal rivojlanayotgani, ayniqsa, 2024-yilgi asosiy kapitalga investitsiyalar tahlilida yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Investitsiya manbalarining tarkibiy tuzilmasi va hajmiga oid raqamlar asosida aniqlanishicha, markazlashmagan moliyalashtirish manbalari – xususan, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, korxona mablag‘lari, tijorat banklari kreditlari va aholi mablag‘lari – iqtisodiy o‘rishning harakatlantiruvchi kuchiga aylangan. Bu holat davlat byudjeti va markazlashgan jamg‘armalarga yuklamani kamaytirib, moliyalashtirishda xususiy sektorning ishtirokini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Biroq, mavjud imkoniyatlarga qaramay, muqobil investitsiya vositalarining huquqiy-institutsional bazasi, texnologik infratuzilmasi va investitsiya muhitining hududiy nomutanosibligi ularning to'liq ishlashiga to'sqinlik qilmoqda. Shunday ekan, kelgusida moliyaviy xizmatlar bozorini liberallashtirish, fintech va islomiy moliyalashtirish instrumentlarini rivojlantirish, venchur kapitalga ixtisoslashgan fondlarni yaratish, aholi va tadbirkorlar orasida moliyaviy savodxonlikni oshirish orqali O'zbekistonda muqobil investitsiyalarning kompleks tizimini shakllantirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Xasanov, B. (2020). Moliyalashtirishda muqobil mexanizmlarning ahamiyati. O'zbekiston iqtisodiyoti jurnali, 4(3), 45–52.
2. Karimov, I., & Sattorova, Z. (2021). Tadbirkorlikni moliyalashtirishda investitsiya fondlarining roli. Innovatsion rivojlanish sharhi, 2(1), 30–37.
3. To'xtayev, M. (2019). O'zbekistonda sukuk asosidagi islomiy moliyalashtirish imkoniyatlari. Islom moliyasi va iqtisodiyoti, 1(2), 18–26.
4. Tursunov, B. O. (2022). Fintex innovatsiyalari va muqobil investitsiyalar o'zaro bog'liqligi. Moliyaviy texnologiyalar va raqamli iqtisodiyot, 3(1), 12–20.
5. Pankratova, L. V. (2018). Alternativnye investitsii v usloviyax transformatsii finansovogo rynka. Finansy i Kredit, 24(2), 89–96.
6. Ivanova, E. N. (2020). Venchurnoye finansirovaniye i innovatsionnaya deyatel'nost'. Rossiyskiy Ekonomicheskiy Zhurnal, 5(3), 61–68.
7. Sidorov, M. P. (2023). Tsifrovye aktyvy i platformennoye finansirovaniye: novyye vozmozhnosti investirovaniya. Sovremennyye tendentsii v ekonomike, 1(1), 55–63.
8. Müller, A. (2019). Alternative Investments and Portfolio Diversification. European Journal of Finance and Economics, 11(2), 72–84.
9. Ferretti, L. (2021). Effectiveness of Crowdfunding Platforms in Supporting Entrepreneurship. Journal of European Economic Policy, 13(4), 98–107.
10. Reuter, T. (2023). Islamic Finance Instruments in Emerging Markets: Sukuk and Murabaha Practices in Central Asia. Central European Review of Finance, 8(1), 41–53.
11. Rahman, A. (2019). Islamic Investment Mechanisms in Southeast Asia: Practices and Challenges. Asian Journal of Islamic Finance, 5(3), 23–32.
12. Saito, H. (2020). Fintech and Crowdfunding in East Asia: Comparative Policy Perspectives. Journal of Asian Financial Innovation, 7(2), 59–71.
13. Johnson, L. (2018). Alternative Finance in Emerging Economies: Enabling Inclusion through Regulation. Journal of Global Financial Development, 6(1), 45–58.
14. <https://stat.uz>
15. <https://invexi.org>